

MILLIY TARBIYA – MILLAT RAVNAQINI TA'MINLAYDI

(Erkalatma va Ovutmacholar)

Milliy tarbiya –millat ravnaqini ta’minlaydi
(Erkalatma va ovutmacholqlar)

Tuzuvchi:

M.Turaqulova - Maktabgacha, boshlang‘ich va maxsus
ta’lim metodikalari kafedrası
katta o‘qituvchisi.

Taqrizchilar:

M.Abdullayeva PMM .professori

Q.Azizova Pedagogika, psixologiya, ta’lim texnologiyalari kafedrası
mudiri pedagogika fanlari doktori

N.Karimova Maktabgacha, boshlang‘ich va maxsus ta’lim
metodikalari
kafedrası mudiri. Pedagogika fanlari doktori

“Milliy tarbiya –millat ravnaqini tahminlaydi (Erkalatma va
ovunchoklar)” mavzusidagi metodik qo‘llanma Maktabgacha, boshlangich va

maxsus ta'lim metodikalari kafedrasininig majlisida Ilmiy kengashga tavsiya etildi (...-sonli qarori "___" _____2026 yil).

Kirish.

Vatan taqdiri, xalq ravnaqi, mustaqil yurtimizning kelgusidagi boshqaruvchisi yangi avlod tarbiyasi birinchi o'ringa chiqdi. Ushbu vazifani amalga oshirishda asosiy ko'makchi sifatida xalqimizning milliy ma'naviy tarixi, milliy qadriyat, an'ana va urf odatlariga tayanish kutilgan samaraga erishishning omillaridan sanaladi. Xalq og'zaki ijodi insoniyatning bir necha asrlik turmush tajribalari asosida yuzaga kelgan bo'lib, mehnat jarayoni bilan chambarchas bog'langan.

Xalq og'zaki ijodi juda qadim o'tmish tarixga ega. Asrlar mobaynida yaratilgan xalq og'zaki ijodining mavzulari boy va rang-barangdir. Xalqimiz tomonidan yaratilgan asarlarning aksarida xalqning o'z hayoti, kurashi, orzu umidlari ko'tarinki tarzda tasvirlangan. Bolalar tarbiyasida xalq pedagogikasi, xalq og'zaki ijodidan foydalanish hamisha yaxshi samara bergan. Shuning uchun ham xalqning tarbiyaga oid bilimlarini chuqur o'rganish, tarbiya natijalariga asoslanib, xalq og'zaki namunalaridan foydalanish, ularning asliy manbalariga, tarbiya sirlariga nazar tashlash bugungi kunda ham o'z ahamiyatiga ko'ra dolzarbdir. Har bir xalq o'zining milliy an'analarga asoslangan tarixiy madaniyati va turmush tarziga egadir.

An'ana xalqimizning asrlar osha to'plagan milliy boyligi bilan, shuningdek, uning yangi sharoitda yangi mazmun bilan boyitilishi, yangidan-yangi an'analarning vujudga kelishi bilan qimmatli va hayotbaxshdir. Bu ijodning xazinasini bo'lgan doston, ertak, qo'shiq, lapar, maqol, erkalatma va ovutmacholqlar, turli-tuman ayrim-olqishlarni xalq yaratgan, u og'izdan-og'izga o'tib asrlar osha yashab kelmoqda. Agar biz o'tmishimizga nigoh tashlasak, xalq og'zaki ijodi bizning ko'hna tarix va bugungi kunimizni, kelajagimizni birlashtirib, yaqqol namoyon bo'layotgan bir oyna misolida ko'rishimiz mumkin. Bizning xalqimiz bolajon xalq, azal-azaldan farzandlariga bo'lgan mehrini turli xil erkalatma va

ovutmachoqlar, ayrim-olqishlar orqali ifoda etishgan.

O'zbek xalq tarbiyasida erkalatmalar bolaga mehr berishning, uni ruhlantirishning va odobga o'rgatishning muhim vositasi bo'lgan. Xalqimizda "bola ko'ngli — nozik" degan tushuncha kuchli bo'lgani uchun erkalatish orqali bola bilan iliq muomala qilish, unga ishonch berish va tarbiyani yumshoq yo'l bilan singdirish odati shakllangan.

Erkalatmaning ma'nosi: Erkalatma — bu bolani mehr bilan chaqirish, ko'nglini ko'tarish, unga shirin so'z aytish, ko'pincha kichraytirib yoki yoqimli ohangda murojaat qilishdir. Bunday so'zlar faqat erkalash uchun emas, balki bola bilan yaqinlikni oshirish, uning o'zini xavfsiz his qilishiga yordam berish uchun ham ishlatiladi. O'zbek og'zaki ijodida tarbiya va odobga oid qarashlarda bola bilan muomala qilishning yoshga mos, muloyim bo'lishi ta'kidlanadi.

Tarbiyadagi o'rni: Erkalatma bolani "yaxshi ishga undash" vositasi bo'lib xizmat qiladi. Masalan, bola yurganda, ovqatlanganda yoki biror ishni o'rganayotganda unga "jon bolam", "qizim", "o'g'lim", "bolajon" kabi mehrli so'zlar aytiladi; bu bola ruhiyatiga ijobiy ta'sir qiladi va tarbiyani yengillashtiradi. Xalq donishmandligida bola tarbiyasi erta yoshdan boshlanishi, bola ko'rganini qilar, eshitganini o'zlashtirishi ta'kidlanadi.

Xalqona qarash: O'zbeklarda "bola — yoshidan", "bola ko'rganini qilar" degan mazmundagi qarashlar keng tarqalgan bo'lib, bu erkalatma va mehrli muomala tarbiyaning bir qismi ekanini ko'rsatadi. Ya'ni, bolaning fe'l-atvori faqat buyruq bilan emas, balki muhit, gap ohangi va kundalik muomala orqali shakllanadi. Shu sababli xalqimiz bolani qo'pol so'z bilan emas, ko'proq muloyim, shirin so'z bilan yo'naltirishni ma'qul ko'rgan.

Qisqa xulosa: Erkalatmalar o'zbek tarbiyasida shunchaki shirin gap emas, balki mehr, e'tibor, ruhiy qo'llab-quvvatlash va odob o'rgatish vositasidir. Ular bolani siqmasdan tarbiyalash, uning ko'ngliga yo'l topish va oiladagi iliq munosabatni saqlashga xizmat qiladi.

Jumladan:

Bolalaning ilk tishi ko‘ringandan aytiladigan aytimlar.

*Bahor keldi, qish chiqdi,
Chaqaloqqa tish chiqdi.
Kichkintoy deb o‘ylamang,
Unga ham yumush chiqdi.
Ovqatini chaynashga,
Har kuni yumush chiqdi.*

Qizaloq sochini birinchi marta yuvib taraganda foydalaniladigan aytimlar.

*Qizim-qizim qizomadi,
Qisqa sochi uzaymadi.
Yuvolmaydi-tarolmaydi,
Shuning uchun uzaymaydi.
Oyda-quloch, Kunda – tutam.
Senga-kuyov, Menga – palov.*

Xalq pedagogikasi hayotning, odob-axloq, ta’lim-tarbiyaning hamma

jabhasini, barcha muammolarini qamrab olishi bilan xarakterlanadi. Xalq pedagogikasi tarixan tarkib topgan, bolalarni xalqning ijodiy an'analari ruhida tarbiyalash tajribasidir. Xalqning ko'p asrlar mobaynida to'plagan, sayqal bergan ijodiyoti durdonalarining tarbiyadagi roli bebahodir. Xalq donishmandligi ildizidan bahra olib tarbiya ko'rgan, eng ezgu tilaklari ma'naviy kamolot, madaniyatga borib taqaladigan xalqimiz ruhida bu donishmand-likka hurmat bilan qarash hali hanuz o'z qadr-qimmatini saqlab kelmoqda.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida ertalabki qabul qilishda quyidagilardan foydalansak bo'ladi.

*Shirintoy bolajonlar,
Gulg'uncha, lolajonlar.
Tongdan kulib boqdingizmi,
Bog'chamizga chopdingizmi.
Tili shirin qizlarim,
Yuzlari qirmizlarim.
Sizlarni ko'p sog'indim,
Ko'zlari qunduzlarim.
Polvon sho'x o'g'illarim,
Toychoqday norg'ullarim.
Sizlarni ham sog'indim,
Ey toza ko'ngillarim.
Yoniq ko'ngil o'chog'im,
Sizga ochiq quchog'im.
Sizlar meni soddadil,
Pok ko'ngil ovunchog'im.*

Bolajonlarni uxlatish davomida quyidagi she'rlardan foydalanish mumkin.

*Orom oling, qaqajon,
Sizga gullar teraman.*

*Esli bo‘lib yotsangiz
Ertak aytib beraman.*

Bolalarni uyga kuzatish jarayonida ham turli-tuman erkalatmalardan foydalanish mumkin. Bularga quyidagilarni misol qilib aytishimiz mumkin.

*Asaltoy shirintoilar,
Uyingizga xush boring.
Mehribon oyingizga,
Mendan salom olvoling.
Uyda yaxshi dam oling,
Ularga yordam bering.
Sizni intiq kutaman,
Tongda sog‘-omon keling.*

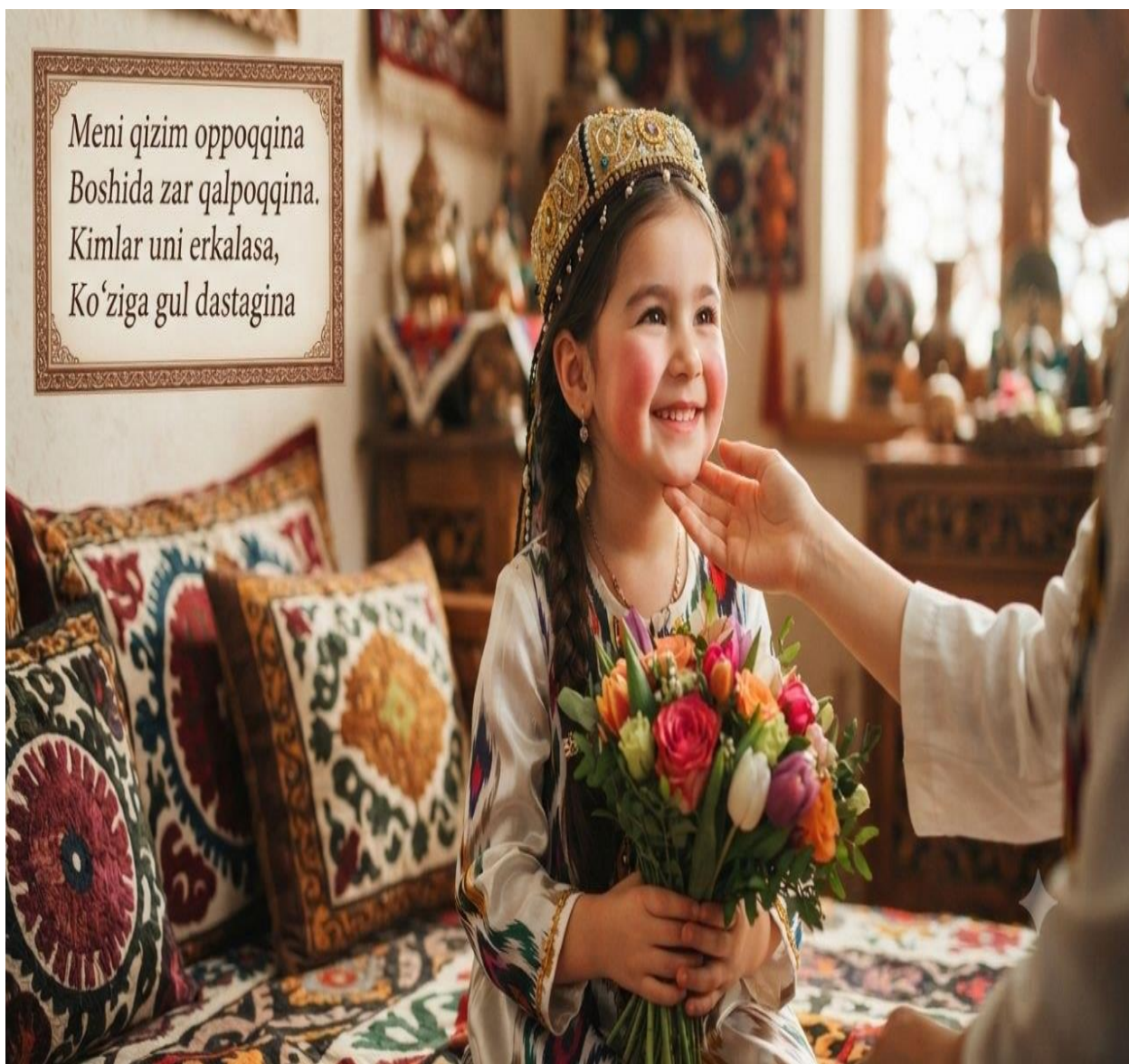
O‘sib kelayotgan yosh avlodni barkamol hamda komil inson etib tarbiyalash xalqimizning azaliy orzusi bo‘lib, farzandlarni ma‘naviy-axloqiy, milliy, madaniy, tarixiy an‘analariga hamda umumbashariy qadriyatlariga asoslanib, zamonaviy insonni shakllantirish maktabgacha ta‘lim tizimida, ota-onalar oldida turgan eng asosiy ma‘suliyatli vazifalardan biri sanaladi. Maktabgacha yoshdagi farzandlarimizni har tomonlama komil inson qilib tarbiyalashda xalq og‘zaki ijodidan foydalanish o‘rinli. Kichkintoylar bilan bo‘lgan har bir suhbatni ibratli xulosa bilan, ya‘ni turli erkalatma, ovutmachiq, ayrim-olqishlardan foydalanib tugatishi ijobiy natija beradi. Zero, so‘z boyligi, lug‘at zaxirasi xalq og‘zaki ijodi namunalari bilan boyigan bolajonning fikrlash dunyosi kengayadi, dunyoqarashi o‘sadi. Qalbiga faqat ezguliklar, yaxshiliklar joylanadi.

Ha qizim nima bo'ldi,
O'pkang nimaga to'ldi.
Hechkim senga qaramadimi,
Sochlaringni taramadimi.

Sochlaringni tarayman o'zim,
Ko'zim quvnab qarayman o'zim.

Meni qizim oppoqqina
Boshida zar qalpoqqina.
Kimlar uni erkalasa,
Ko'ziga gul dastagina

*Asadda gulning jamoli,
Boshida ipak romoli.
Uzoqlardan ko'rinsin,
Shu qizimning jamoli.*

Sher bo'ladi o'g'limiz,
Ko'p bo'ladi o'g'limiz.
Sarbon bo'lsin o'g'limiz,
Polvon bo'lsin o'g'limiz.

*'Tilla qamishdan beshigi,
Tovlanib olsun dadasi.
Olma daraxtdan beshigi
Aylanib olsun onasi.*

Chaqaloqqa cho'poncha,
Olib keling dadasi.
Yoqasiga ko'zmunchiq,
Taqib keling, dadasi.
Yoqasi moyli bo'lsin,
Etagi loyli bo'lsin,
Mayli bir yilda to'zsini.
O'zichi mingga kirsini

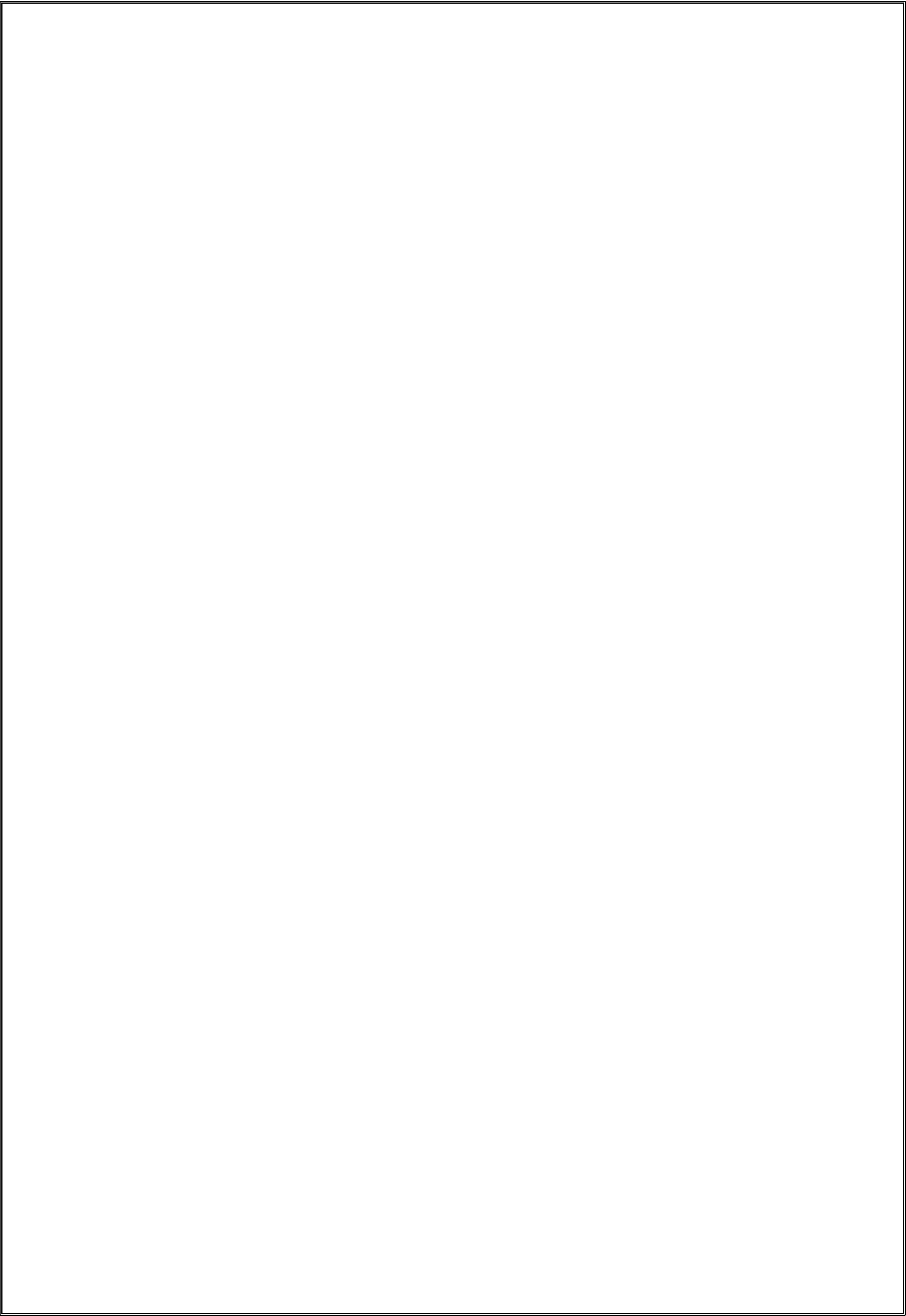

*'Bahor keldi tish chiqti,
Chaqaloqqa ish chiqti.
Kichkintoy deb o'ylamang,
Unga ham yumush chiqti.
Ovqatini chaynashga,
Har kuni yumush chiqti.'*

*Kela-kela keladi
Dadasini bolasi
Yona-yona keladi
Onasini bolasi*

Toy-toy bolam, toy bolam

Shirin erkatoy bolam

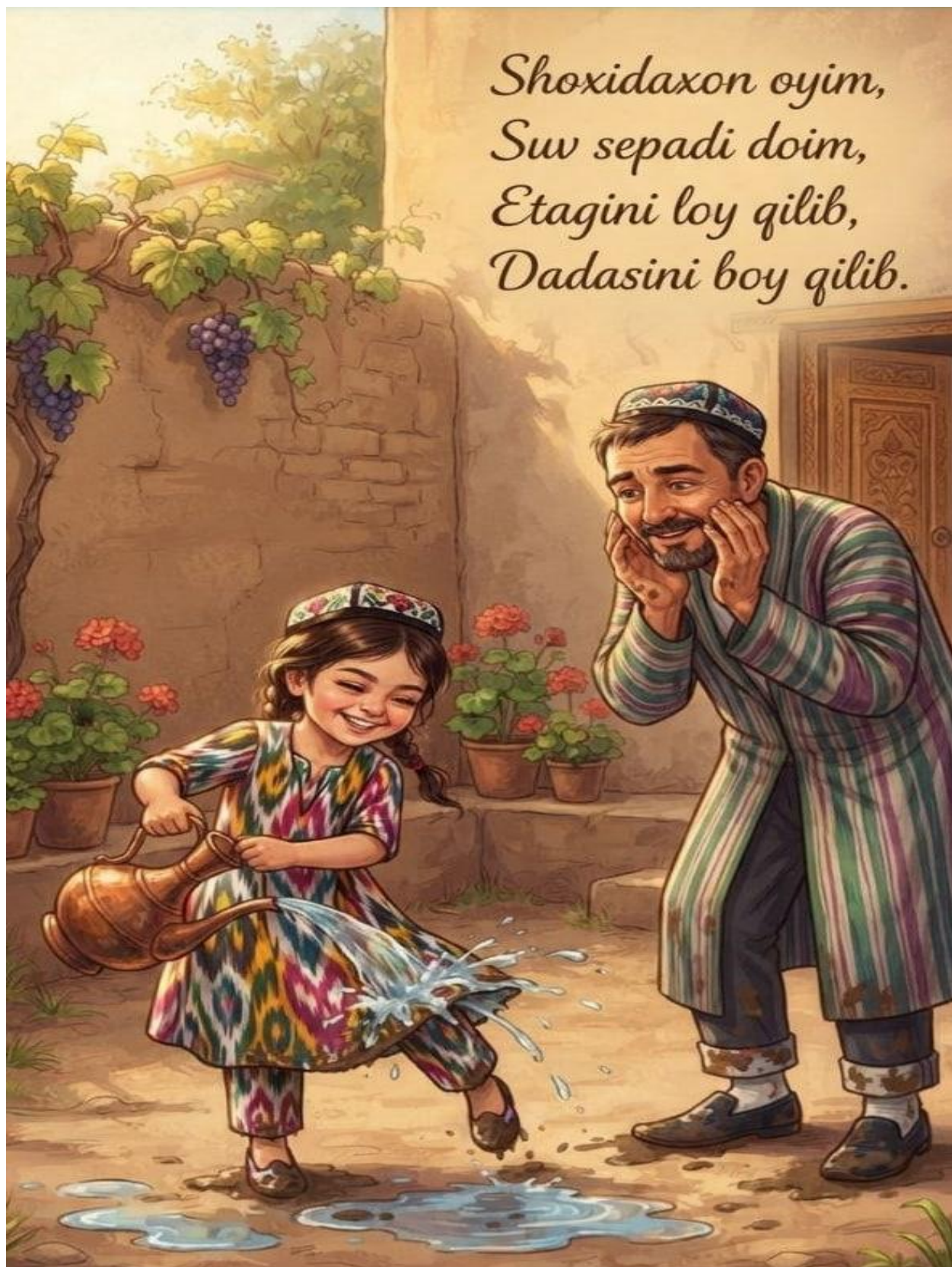
Yumshoq sarimoy bolam

O'zginamga oy bolam

Meni qizim Oydin, Suv keltirsin soydin
Kulchalar qilsin bug'doydin, O'rgilsin buvisi xudoydin.

*Shoxidaxon oyim,
Suw sepadi doim,
Etagini loy qilib,
Dadasini boy qilib.*

Yoniq ko'ngil o'chog'im,
Sizga ochiq quchog'im.
Sizlar mening soddadil,
Oqko'ngil ovunchog'im.

Orom oling qaqajon,
Sizga gullar teraman.
Esli bo'lib yotsangiz,
Ertak aytib beraman.

Dapur dupur ot keldi,
Chiqib qarang kim keldi.
Sumayya degan oy qizga,
Dasta-dasta gul keldi.

Aravada un keldi,
Bo'yni ola qo'y keldi.
Quvnoq og'il qizlarga,
Baxtli zamon keldi.

[Tili shirin qizlarim,
Yuzlari qirmizlarim,
Sizlarni ko'p sog'indim,
Ko'zlari qunduzlarim]

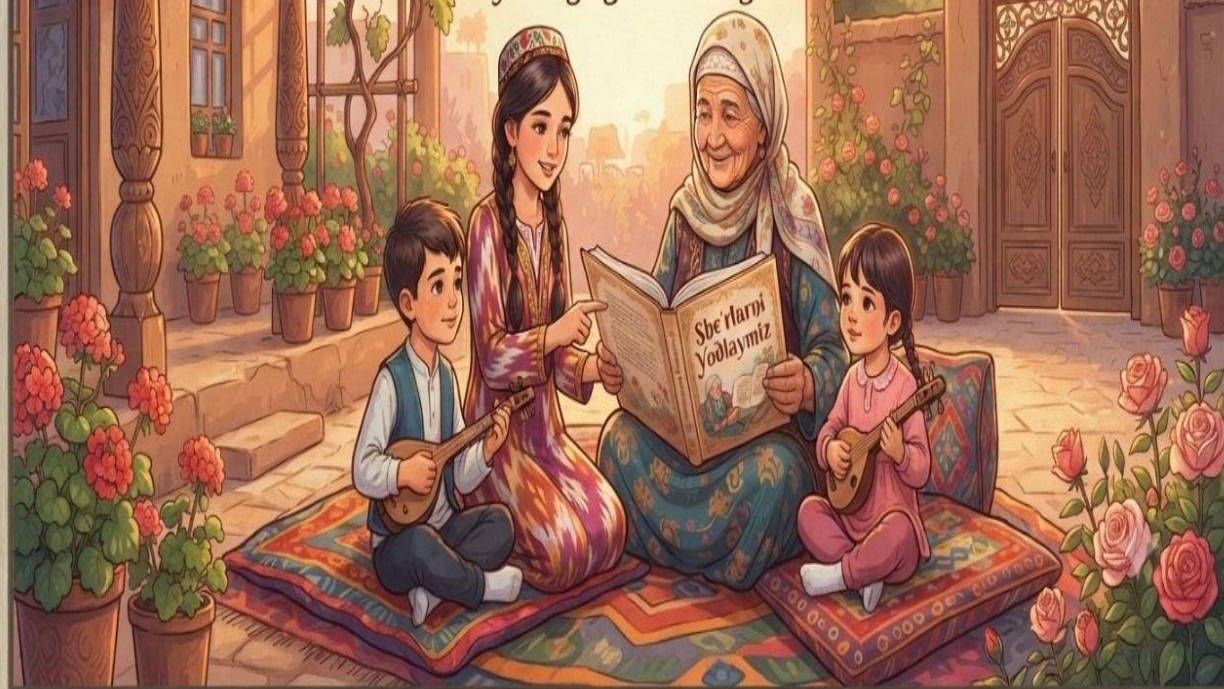

Shalpangquloq sho'x echkim,
O'tlab kelaman deydi.
Suvli-suvli joylarda
Suvlab kelaman deydi.

*Asaltoy shirintoylar,
Uyingizga xush boring.
Mehribon oyingizga
Mendan salom olvoling.*

Uyda yaxshi dam oling,
Aqli bola bo'ling.
Hamma she'rlaringizni
Yodingizga solvoling

Uyga borgandan so'ng,
She'rlaringiz aytasiz.
O'zingiz va menga,
Maqto'v olib qaytasiz.

Uyda yaxshi dam oling,
Ularga yordam bering.
Sizni intiq kutaman,
Tongda sog'-omon keling.

Kimni qo'li chiroyli
Meni qo'lim chiroyli
Meni o'zim chiroyli
Seni ko'zing chiroyli

Ikki xo'roz urishti,
Patlarini yulishti.
Uni ko'rgan bolalar,
Mazza qilib kulishti.

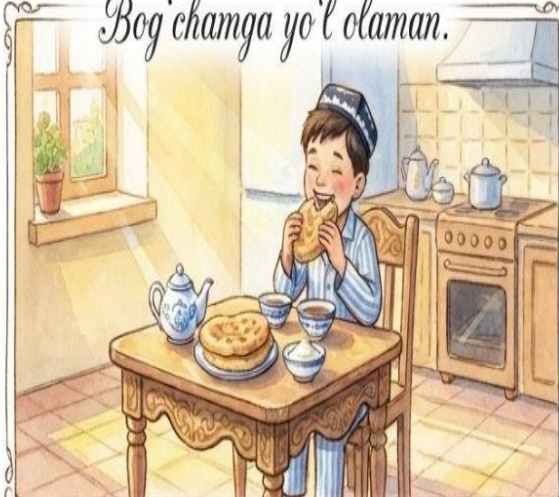
*Bolalarning kulgusi,
Yangraydi ertayu kech.
Shunday ozod vatanda,
Nam ko'rmaydi, ko'zlar hech.*

Erta tongda turaman,

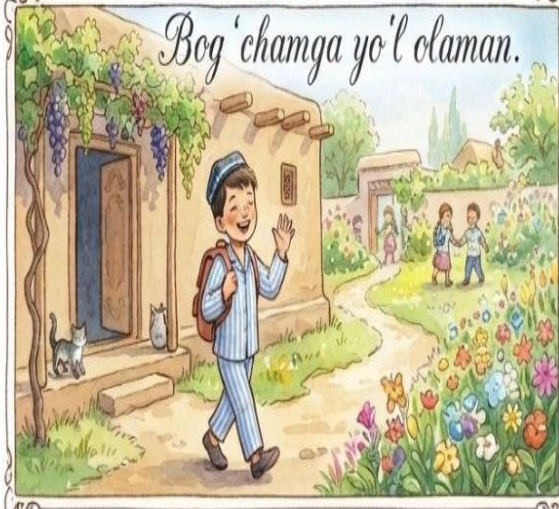
Bog'chamga yo'l olaman.

Tez kiyinib olaman.

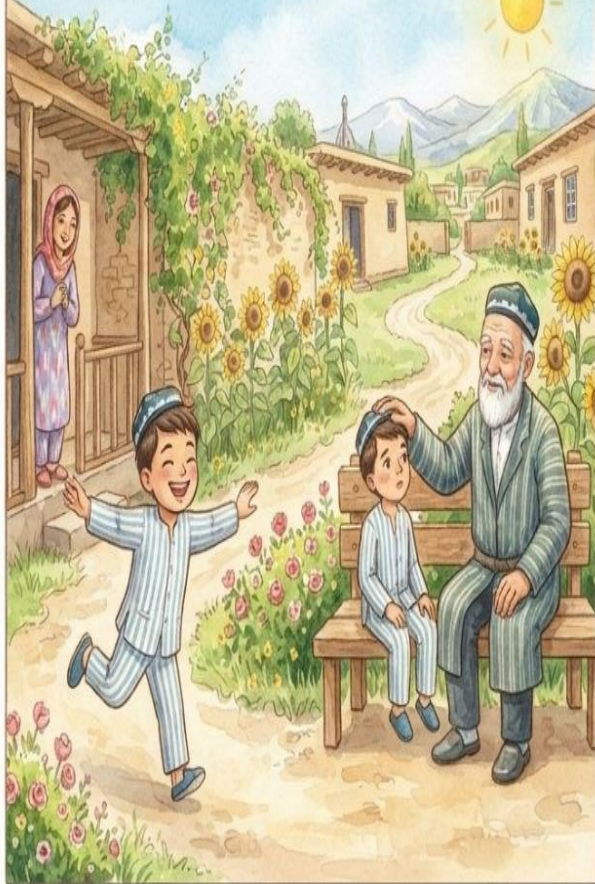
Bog'chamga yo'l olaman.

Onajonim quchaman,

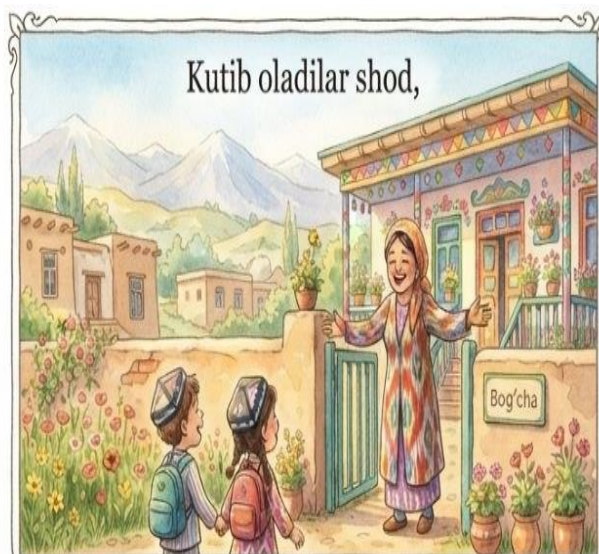
Samalyotdek uchaman.

Bobomdan duo olib,

Gul bog'chamga
chopaman.

Har birimiz quchoqlab,
Xonaga olib kirar.
Shod ko'zlari quvonib,
Quvonchga to'lib kirar.

Qog'oz, qaychi jonimdir,
Stol, stul joyimdir.
Qirgaman yelimlayman,
Qwonaman yayrayman.

Erkalatmalar

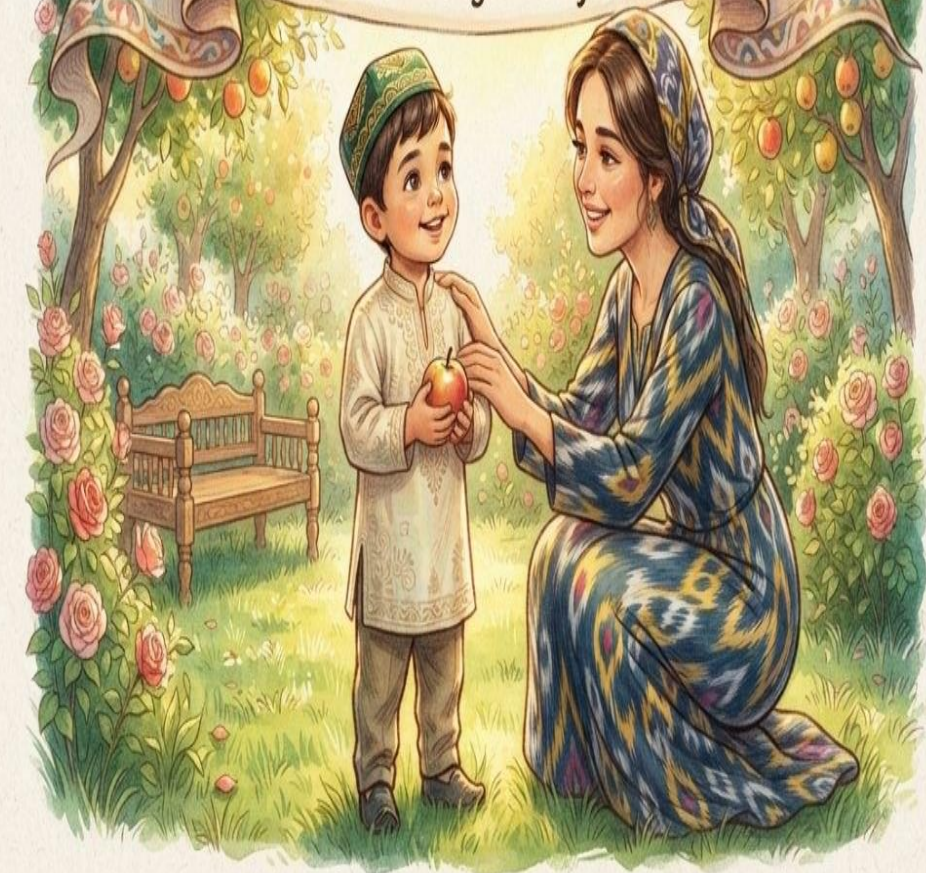
Bir, ikki uch moma
Bizga topil, chuchmoma
Bir, iki uch moma
Mana topdim chuchmoma

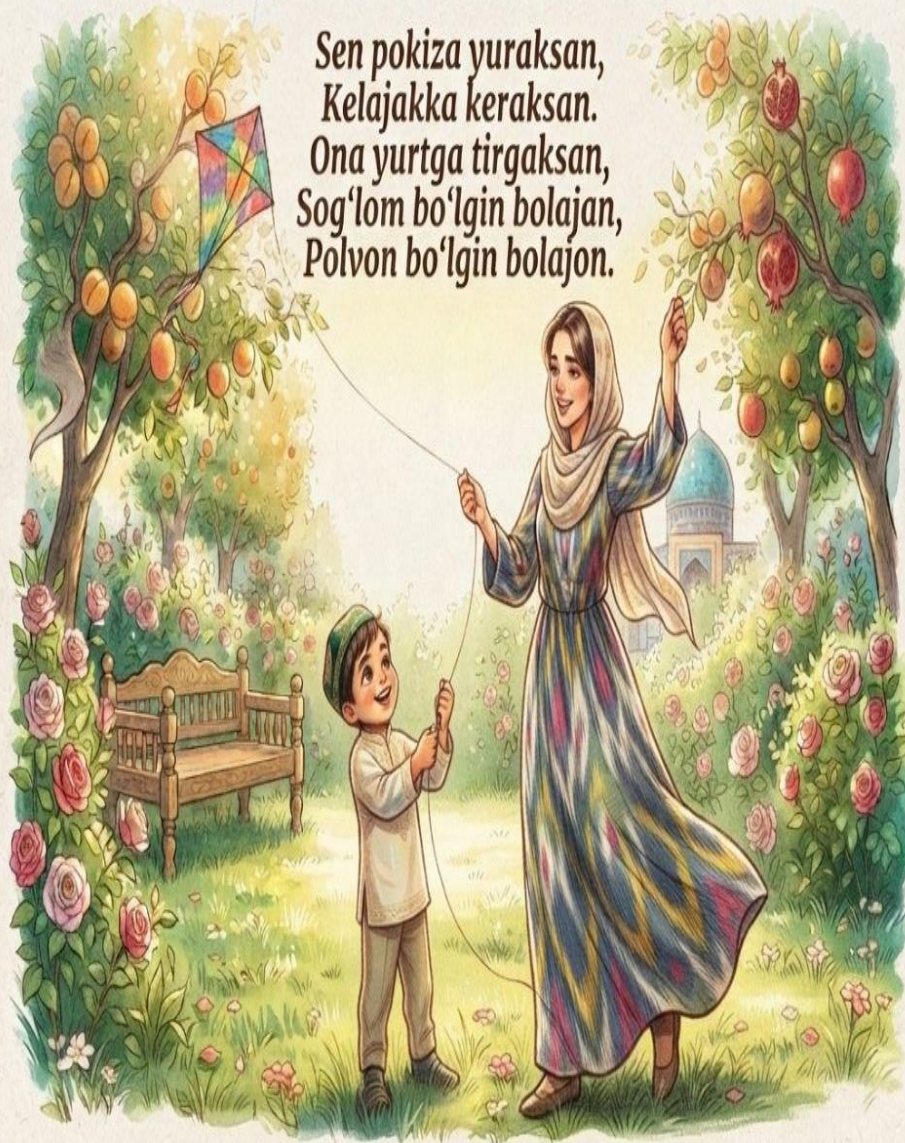
Biz bolalar quvnoqmiz,
Doim, ahil-inoqmiz.
Osmonimiz musaffo,
Kelajagi porloqmiz.

Dunyo seni ko'zingda,
Shirin-chuchuk so'zingda.
Meni ertam o'zingsan,
Sog'lom bo'lgin bolajon,
Polvon bo'lgin bolajon.

Sen pokiza yuraksan,
Kelajakka keraksan.
Ona yurtga tirgaksan,
Sog'lom bo'lg'in bolajan,
Polvon bo'lg'in bolajon.

Ey so'zlari biyronim,
Chopqillagan jüyronim.
Erkatoyim, polvonim.
Shakarsuhan guloyim.

Bir, ikki, uch, to'rt.
Sanashni ham bilamiz.
To'rt muchamiz soppa-sog',
Sog'lom avlod bo'lamiz.

*Oling, oling, ob turing,
Shirin, shirin deb turing.
Bolajonlar sizlar ham,
Sog' -salomat bo' lib turing.*

Qoshiq-qoshiq osh bo'lsin,
'Tanu joning sog' bo'lsin!
Mana, keldi qoshiqcha,
Og'zing och, oydek kecha!
'Tanu joning so'bh'shiti!,
Og'zing och, oydek kecha!

Tavsiya

Mazkur mavzuni o'rganish jarayonida bolalar tarbiyasida erkalatmalardan foydalanishning tarbiyaviy ahamiyati katta ekanligi aniqlandi. Shu bois ota-onalar va tarbiyachilarga bolalar bilan muomalada mehrli, samimiy va odobli so'zlardan foydalanish tavsiya etiladi. Erkalatmalar bolada ijobiy ruhiy holatni shakllantirib, uning nutqiy, axloqiy va emotsional rivojlanishiga xizmat qiladi. Ayni paytda, bunday murojaatlar oilada iliq muhitni mustahkamlashga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 16-dekabrdaqi “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi O‘RQ 595-sonli Qonuni.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydaqi “O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PQ - 4312-sonli Qarori.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 30-sentabrdaqi “Maktabgacha ta’lim sifati va samaradorligini yanada oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PF-152-sonli Farmoni.
4. Mirzayeva T, Safarov O, O‘rayeva D. O‘zbek xalq og‘zaki ijodi xrestomatiyasi.–T.: Aloqachi nashriyoti, 2008.
5. Qodirova F.R., Toshpo‘latova SH.Q, Kayumova N.M, A‘zamova M.N. Maktabgacha pedagogika. –T.: Tafakkur nashriyoti. 2019. Jalolov F. O‘zbek folklorida
6. Xalq ta’limi jurnali 2021.91-b. T. Xudoyberdiyeva Sh. Ibrohimova Maktabgacha yoshdaqi bolalarning kundalik faoliyatida erkalatma va ovutmachochlardan foydalanish.